

Ks. prof. zw. dr hab. Stanisław Nabywaniec
Zakład Historii Nowożytnej i Dziejów Kościoła
Instytut Historii
Wydział Socjologiczno-Historyczny
Uniwersytet Rzeszowski w Rzeszowie

Recenzja

rozprawy doktorskiej **mgr. Edmunda Dąbrowy** *Dzieje miejscowości Zabierzów w latach 1945-1989*, Kraków 2017, ss. 538, napisanej na Wydziale Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, pod kierunkiem o. dr. hab. Zdzisława Gogoli OFMConv., prof. UPJPII.

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska mgr. Edmunda Dąbrowy należy do kategorii historii lokalnej, dotyczącej dziejów najbliższego miejsca i obejmująca historię ulic, dzielnic, osiedli, czasami szkół lub miasteczek i wsi. Historia lokalna spełnia szczególną rolę. Wartości, które wpisują się w dzieje najbliższej okolicy, bądź miejsca zamieszkania, to więź emocjonalna ze środowiskiem lokalnym, umiłowanie Małej Ojczyzny, odpowiedzialność za lokalne dziedzictwo kulturowe i historyczne. Wartości te stanowią mocną stronę edukacji historycznej oraz warunkują ugruntowanie tożsamości narodowej w oparciu o dzieje lokalne, o „przywiązanie do małej ojczyzny i pamiętanie o swoich korzeniach” (T. Stachurska-Maj). Do takich wartości odwołuje się Autor recenzowanej dysertacji doktorskiej, pisząc w pierwszych zdaniach wstępu, iż opisanie i przeanalizowanie dziejów Zabierzowa jest uzasadnione z kilku powodów: zainteresowanie historią regionalną oraz tym, iż pochodzi on i mieszka w Zabierzowie (s. 3).

Trwa dyskusja nad sprecyzowaniem definicji i ich merytorycznej zawartości: „historia regionalna” i „historia lokalna”. Według Jerzego Topolskiego „historia regionalna” jest pochodną pojęcia regionu historycznego. Jerzy Maternicki przedmiot „historii lokalnej” określa jako „małą społeczność, np. wsi, miasteczka, powiatu, tworzącą całość ze względu na fakt zajmowania terytorium. Przedmiot historii lokalnej z metodologicznego punktu widzenia uważa w znacznym stopniu sztuczny, gdyż to co rozumie się pod pojęciem historii lokalnej, stanowi najczęściej zbiór przeróżnych faktów i zdarzeń mających jedną tylko wspólną cechę, a mianowicie to, że zaistniały na określonym terytorium (K.W. Mucha).

W dobie globalizacji, również globalizacji dziejów, dbałość o rozbudzanie zainteresowań historią lokalną i historią regionu jest ważne, gdyż stanowią one formę indywidualizacji i w pewnym sensie personalizacji przeszłości. Nikt nie chce być bezimienny stąd tak silny

trend do poszukiwania swoich korzeni. Znajomość historii lokalnej i regionalnej umożliwia osadzenie własnych losów, losów rodziny, dziejów rodu w konkretnej czaso-przestrzeni.

Właśnie taką próbę podjął w swojej rozprawie doktorskiej mgr E. Dąbrowa, zajmując się „świeżym” jeszcze wycinkiem dziejów swojej miejscowości, w formie okazałej monografii naukowej.

1. Temat badawczy i tytuł rozprawy doktorskiej

Aczkolwiek przygotowanie monografii miejscowości nie należy do najłatwiejszej formy pisania historii, to jednak w przypadku niektórych historyków, szczególnie starszych, ukształtowanych według tradycyjnego modelu historiograficznego, przygotowanie rozprawy doktorskiej w formie monografii miejscowości nie spotykała się z pełną akceptacją. Wobec wstępnych uwag zamieszczonych we wprowadzeniu do recenzji, uważam, że dobra monografia miejscowości może być jednocześnie dobrą rozprawą doktorską. W przypadku recenzowanej pracy doktorskiej uzasadniają ten wybór również inne przesłanki, o których w dalszej części recenzji.

Doktorant jak temat swej dysertacji wybrał *Dzieje miejscowości Zabierzów w latach 1945-1989*. Nie wymaga on dodatkowych wyjaśnień i podtytułu. Przedmiot badawczy jest jasny. Dookreślona została zarówno przestrzeń geograficzna jak i czasowa. Pierwszą stanowią granice wsi Zabierzów, drugą daty otwierającą i zamykającą okres historii Polski w okresie dominacji sowieckiej po II wojnie światowej, od tzw. wyzwolenia do wyborów z 4 VI 1989 r. do tzw. sejmiku kontraktowego, uznawanych za początek transformacji ustrojowej.

2. Struktura pracy

Strukturę pracy stanowi pięć rozdziałów, składających się z 5-7 podrozdziałów. Korpus pracy ujęty został w ramy wstępu i wykazu skrótów, które poprzedzają pierwszy rozdział oraz zakończenia, bibliografii i aneksów, zamieszczonych po ostatnim rozdziale.

Pierwszy rozdział dotyczy rozwoju przestrzennego i ludności wsi. Omówiono tu położenie geograficzne i rozwój przestrzenny, zaprezentowano sieć komunikacyjną, przedstawiono stan liczebny ludności, ukazano rozwój i przemiany infrastruktury społecznej oraz funkcjonowanie opieki społecznej. Drugi rozdział poświęcony został sytuacji gospodarczej. Autor zobrazował lokalną gospodarkę rolną, miejscowy przemysł, handel wiejski wraz z targiem, zilustrował funkcjonowanie rzemiosł, usług i gastronomii a także odtworzył działalność zakładów szczególnego znaczenia w zakresie produkcji żywnościowej. Wydaje się, że bez uszczerbku dla struktury i zawartości treściowej pracy można, a może nawet należało, z podrozdziałów drugiego i piątego uczynić jeden podrozdział. Produkcja żywności w zakładach

produkcji i przetwórstwa żywności to także przemysł, w tym wypadku przemysł spożywczy. Istnienie zakładów suponuje bowiem produkcję masową i zmechanizowaną. Jedną z definicji przemysłu określa go jako wytwarzanie produktów w sposób masowy przy użyciu urządzeń mechanicznych. Podobnie nieuzasadnione wydaje się wyodrębnianie obok usług gastronomii. Gastronomia jest przecież zaliczana do usług. Według Europejskiej Klasyfikacji Działalności gastronomia należy do kategorii materialnych usług dla klientów. Rozdział trzeci składa się z siedmiu podrozdziałów i został zatytułowany: „Życie oświatowo-kulturalne i sport”. Tworzące go podpunkty to: szkoła podstawowa, przedszkole, walka z analfabetyzmem, biblioteka, działalność kulturalna, życie muzyczne i artystyczne oraz sport. Również i tu nasuwa się uwaga, że życie kulturalne obejmuje także aktywność muzyczną i artystyczną w rozumieniu aktywności plastycznej. Rozdział czwarty zajmuje się działalnością społeczno-polityczną. Autor dokonał jej kategoryzacji na sferę polityczną, władze lokalne, organizacje społeczne, bezpieczeństwo i porządek publiczny, działalność opozycyjną i opór społeczny. Ten rozdział widziałbym jako drugi, gdyż dotyczy sery konstytuującej zarówno od strony politycznej jak i samorządowej a także oddolnej życie miejscowej ludności. Piąty rozdział dotyczy miejscowej parafii rzymskokatolickiej. Autor ukazał w tym rozdziale genezę powstania parafii, jej zasięg terytorialny oraz stan liczebny parafian, zaprezentował obiekty sakralne, budynki i mienie parafialne, przedstawił duszpasterzy i ich współpracowników, zajął się pracą duszpasterską i życiem religijnym wiernych oraz przybliżył działalność stowarzyszeń, ruchów i grup parafialnych.

W strukturze pracy Doktorant ujął zasadniczo wszystkie istotne aspekty i płaszczyzny życia wsi Zabierzów, stanowiącej przedmiot jego badań. Struktura ta jednakże wydaje się zbyt statyczna i nie oddająca dynamiki, powagi a nawet grozy, szczególnie w latach 1945-1956. Struktura pracy nie ukazuje sytuacji Kościoła w parafii Zabierzów w okresie ideologizacji ateistycznej i zwalczania Kościoła oraz jego posłannictwa. Nie ukazuje też procesu ideologizacji szkoły oraz instytucji i organizacji społecznych, na wsi głównie OSP, KGW ale także ZHP, ZMW itp. Struktura pracy nie ukazuje też dynamiki przemian społecznych i ekonomicznych, chociażby takich jak powstanie grupy tzw. chłopo-robotników. Te wszystkie problemy Autor zawarł w jednym podpunkcie czwartego rozdziału „Działalność opozycyjna i opór społeczny”. Tak sformułowany tytuł podrozdziału zdaje się sugerować, że dotyczy tylko okresu przedsolidarnościowego i solidarnościowego. Z Jego treści wynika jednak, że pod terminami działalność opozycyjna i opór społeczny kryje się także okres podziemia antykomunistycznego i zmagania z utrwalaczami władzy ludowej oraz późniejsze przejawy sprzeciwu wobec polsko-sowieckich i polskich władz komunistycznych. Zapoznając się z konstruk-

cją pracy można zatem mieć wrażenie, że Zabierzów z lat 1945-1989 to „wsi spokojna, wsi wesola”.

3. Baza źródłowa i literatura przedmiotu

Baza źródłowa recenzowanej rozprawy doktorskiej mgr. E. Dąbrowy jest bardzo imponująca. To ona stanowi kolejną okoliczność, że przedłożona monografia wsi Zabierzów, jako podstawa dla przeprowadzenia przewodu doktorskiego i uzyskania stopnia doktora jest publikacją spełniającą wymogi stawiane pracom naukowym na etapie doktoratu. Warsztat naukowy Doktoranta od strony źródłowej jest bowiem znakomicie wyposażony. Autor rozprawy przeprowadził kwerendę w 31 archiwach, w tym w 18 proweniencji państwowej i kościelnej oraz w 13 archiwach prywatnych. Dla potrzeb recenzowanej pracy wykorzystał zawartość źródłową 563 jednostek archiwalnych. Najwięcej użytecznych jednostek – 319 w 28 zespołach dostarczyła kwerenda w Archiwum Narodowym Oddział w Krakowie. Bogate w zasoby źródłowe okazały się także archiwa lokalne. Imponująco przedstawia się także wykaz przebadanych źródeł publikowanych oraz dokumentów i materiałów źródłowych – 140. Publikacji źródłowych wykorzystanych przez mgr. E. Dąbrowę jest jednak znacznie więcej, lecz w wykazie bibliograficznym zostały zaliczone do opracowań. Mam tu na myśli publikacje z okresu objętego badaniami, gdyż dla tej pracy mają one walor źródła a nie opracowania. Dużą wartość posiadają także źródła wywołane przez Autora rozprawy. Przeprowadził on rozmowy z 69 mieszkańcami Zabierzowa. Szkoda, że mgr E. Dąbrowa nie dokonał we wstępie oceny merytorycznej tych relacji ani też nie zamieścił w bibliografii informacji o wieku, wykształceniu i zajęciu rozmówców z okresu objętego badaniami. Pozwoliłoby to również czytelnikowi na zajęcie własnego stanowiska co do wartości merytorycznej wywołanych źródeł.

Doktorant przystępując do pisania swojej rozprawy doktorskiej zapoznał się również z szerokim spektrum literatury przedmiotu i literatury pomocniczej. Wyniki tej kwerendy są imponujące. Jest to 344 pozycje bibliograficzne. Część z nich jednak powinna znaleźć się w wykazie materiałów źródłowych dla tego tematu badawczego. Literatura została uzupełniona również bogatym materiałem netograficznym.

Już tak bogaty materiał źródłowy i historiograficzny świadczy o tym, iż monografia wsi Zabierzów z lat 1945-1989 nie jest dziełem historyka hobbysty ale historyka dobrze znającego swój warsztat twórczy.

4. Strona formalna dysertacji

Od strony formalnej praca została przygotowana starannie, czytelnie i zgodnie z ogólnymi zasadami dotyczącymi wydruków komputerowych. Zarówno aparat krytyczny w formie przypisów jak też bardzo obfita i merytorycznie dobrana bibliografia zostały zapisane poprawnie i stanowią przykład dobrze wykonanej pracy edytorskiej Autora. Tekst pracy jest czytelny, a właściwie zastosowane akapity czynią go przejrzystym i łatwym w odbiorze wizualnym, co jest ważne przy lekturze tak obszernego dzieła. Język pracy jest poprawny gramatycznie i literacko rozbudowany, jednakże bez zbędnych ozdobników. Niekiedy można dostrzec zbyt przywiązanie do języka źródeł. Dla przykładu Autor na s. 215 używa określenia ganeczki zamiast ganek. Używa mało stosowanego w pracach naukowych zwrotu grzecznościowego „ks. biskup” zamiast samego „biskup”. W tekście pojawiają się zdania rozpoczynające się od skrótu np. Ks. Należałoby jednak zdanie rozpocząć od pełnego wyrazu. Nazwy zakonów czy zgromadzeń zakonnych, szczególnie w skrótowej lub popularnej formie powinno zapisywać się małą literą. Z dużej litery tylko wówczas, gdy chodzi o konkretny dom czy klasztor, np. Służebniczki NMP w Zabierzowie. Wskazane uchybienia nie są liczne i nie wpływają w znaczącym stopniu na językową stronę pracy. Język jest bowiem również atutem tej pracy.

5. Merytoryczna ocena pracy

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska mgr. Edmunda Dąbrowy jest obszernym dziełem naukowym należącym do kategorii monografii w rozumieniu rozporządzenia. Spełnia bowiem wyszczególnione w nim warunki. Stanowi spójne tematycznie opracowanie naukowe; przedstawia problem badawczy w sposób oryginalny i twórczy; jest opatrzone właściwym aparatem naukowym – bibliografia lub przypisy; posiadają objętość przekraczającą 6 arkuszy wydawniczych. Dysertacja mgr. Dąbrowy jest przede wszystkim pracą opartą na bogatym i dobrze usystematyzowanym materiale źródłowym. Autor w całej rozprawie odwołuje się do źródeł, przytacza ich treść w toku narracyjnym a także dokonuje ich oceny w kontekście szerokiej wiedzy pozaźródłowej, bazującej głównie na dobrej znajomości literatury oraz wiedzy ogólnej. Czytelnika uderza mnogość faktów, lecz dzięki umiejętnemu prowadzeniu narracji nie przytłaczają one odbiorcy i nie sprawiają wrażenia czytania przysłowiowej książki telefonicznej. Zaskakujące jest to, że dla jednej miejscowości zachowało się takie bogactwo źródeł. Tym bardziej docenić należy pracowitość i skrupulatność Doktoranta w przeprowadzeniu tak szerokiej i szczegółowej kwerendy archiwalnej i bibliotecznej. Pewne ułatwienie stanowił fakt, że materiały te były skoncentrowane na stosunkowo niewielkim obszarze. Niemniej jednak kwerenda była wymagająca. Zebrany materiał został logicznie i zgodnie z wymogami

warsztatu historycznego usystematyzowany. W ten sposób powstało dobrze udokumentowane źródłowo opracowanie naukowe obejmujące w zasadzie wszystkie najbardziej istotne elementy i płaszczyzny życia społeczności Zabierzowa w latach 1945-1989.

6. Wnioski końcowe

Składam podziękowanie Wysokiej Radzie Wydziału Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, za powołanie mnie na recenzenta rozprawy doktorskiej mgr. Edmunda Dąbrowy. Na ręce Autora tak obszernej i merytorycznej dysertacji składam wyrazy uznania. Należy się ono również Promotorowi kierującemu tym projektem badawczym i sprawującym opiekę naukową nad Doktorantem. Rozprawa doktorska w mojej ocenie stanowi znaczący dorobek naukowy i tym samym w pełni spełnia wymogi ustawy o nadawaniu stopni i tytułów naukowych. Zatem z przekonaniem o wartości recenzowanej dysertacji wnoszę do Wysokiej Rady Wydziału Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, o dopuszczenie mgr. Edmunda Dąbrowy do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Dzieło to zasługuje na opublikowanie go.

Rzeszów, dnia 29 maja 2018 r.

Ks. Stanisław Nabywaniec

